

‘Islam guarantees to all the free exercise of beliefs’*

Een analyse van godsdienstvrijheid in Marokko

Een rapport van **mensenrechtenorganisatie Jubilee Campaign**

Auteur: **Laura van Leeuwen**

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Nationale wetgeving	4
1.1. De grondwet	4
1.2. Wetboek van Strafrecht	4
1.3. Overige wetgeving.....	5
2. Internationale wetgeving	6
2.1. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)	6
2.1.1. Beoordeling door Human Rights Committee	6
2.2. Convention on the Rights of the Child (CRC)	7
3. De praktijk	8
3.1. Geloofsvrijheid en nationale instanties	8
3.2. Geloofsvrijheid en de rechtspraak.....	8
3.3. Geloofsvrijheid en de samenleving	9
Conclusie	10
Contactgegevens	11

Beeld voorzijde: Prachtige glas-in-looddramen in de Notre Dame de Lourdes Kathedraal in Casablanca, een stad in het westen van Marokko. Naar schatting wonen er 20.000 tot 30.000 buitenlandse rooms-katholieken in Marokko.

Inleiding

Marokko is een islamitisch land met ongeveer 34 miljoen inwoners.¹ 99% van de bevolking is moslim (voornamelijk soennitisch). Slechts 1% hangt een ander geloof aan en is christelijk, joods of bahá'í.² Het aantal christenen in Marokko is dus klein. Verschillende bronnen hanteren verschillende schattingen over het exacte aantal. Volgens christelijke leiders bestaat de buitenlandse christelijke bevolking uit 30.000 rooms-katholieken en 10.000 protestanten.³ Daarnaast wordt het aantal Marokkaanse christenen geschat tussen de 2.000 en 6.000. Open Doors schat het totale aantal christenen op 22.000.⁴

In 2015 stond Marokko op de 44^e plek van de Ranglijst Christenvervolging. In 2016 stond het land niet op de lijst, maar dit betekent niet dat de geloofsvrijheid in Marokko is verbeterd. De verschuiving wordt veroorzaakt doordat de geloofsvrijheid in andere landen is verslechterd. Dit volgt ook uit de bevindingen van Freedom House: de status in Marokko is 'partly free', maar er is sprake van een groeiende intolerantie.⁵ De Arabische Lente heeft ook in Marokko haar sporen nagelaten: revoluties zorgden ervoor dat politiek-islamitische bewegingen de mogelijkheid hadden meer macht te winnen.⁶ Hierdoor is de positie van andersgelovigen moeilijker geworden.

Dit rapport geeft een analyse van de nationale wetgeving, de internationale wetgeving en de praktijk omtrent geloofsvrijheid in Marokko.

¹ CIA, *The World Factbook, Africa: Morocco*, last updated on November 21, 2016; www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html

² Idem

³ US Department of State, *International Religious Freedom Report 2015: Morocco* published 2016; www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2015&dliid=256281

⁴ Open Doors, *Landenoverzicht: Marokko*; www.opendoors.nl/vervolgdechristenen/ranglijst-christenvervolging/landenoverzicht/marokko/

⁵ Freedom House, *Freedom in the World 2016 – Morocco*, published 2016; www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/morocco

⁶ D.P. Petri, 2013, 'De verslechtering van de positie van christenen in de Arabische wereld ten gevolge van de 'Arabische Lente''; www.novini.nl/de-verslechtering-van-de-positie-van-christenen-in-de-arabische-wereld-ten-gevolge-van-de-arabische-lente/

1. Nationale wetgeving

1.1. De grondwet

Sinds 1972 is Marokko een constitutionele, democratische, parlementaire en sociale monarchie, aldus *artikel 1* van de constitutie.⁷ Op 1 juli 2011 werd er, mede als gevolg van de Arabische Lente, een nieuwe constitutie aangenomen. Uit *artikel 3* van de constitutie volgt dat de islam de officiële religie van de staat is. Hierbij wordt aangegeven dat al het vrije uitoefenen van geloof wordt gegarandeerd.

Dit is echter niet zo eenvoudig als het klinkt. Het islamitische geloof wordt uitgebreid beschermd, ten koste van andere religies. Zo vermeldt *artikel 7* dat er geen politieke partij mag worden opgericht die tegen het islamitische geloof in gaat. In *artikel 64* wordt aangegeven dat parlementsleden immuun zijn, behalve als ze met hun mening de monarchie, het islamitische geloof of de koning aantasten. Ook mogen er geen wijzigingen worden aangebracht in wetten die handelen over het islamitische geloof, stelt *artikel 175*.

1.2. Wetboek van Strafrecht

Naast politieke beperkingen in de constitutie bevat het Wetboek van Strafrecht nog meer beperkingen, die betrekking hebben op het dagelijks leven.⁸ Deel II handelt over overtredingen met betrekking tot aanbedding.

Volgens *artikel 220 WvS* is het strafbaar om iemand te hinderen in het beoefenen van een religie. In hetzelfde artikel wordt ook verboden om mensen afvallig te maken van het geloof of te bekeren tot een ander geloof, hetzij door gebruik te maken van iemands zwaktes en behoeften, hetzij via onderwijsinstellingen, gezondheidszorg, weeshuizen etc. De straf hieraan gekoppeld is een gevangenisstraf van zes maanden tot drie jaar en een boete van 200 tot 500 dirhams, maar kan in bepaalde gevallen ook een permanente straf zijn.

In *artikel 221 WvS* wordt het belemmeren van een eredienst strafbaar gesteld. Ook moslims worden via dit deel van het Wetboek aangepakt. Zo kunnen ze op grond van *artikel 222 WvS* bestraft worden voor het breken van de ramadan.

In *artikel 223 WvS* wordt het vernielen van religieuze gebouwen, monumenten of objecten, die worden gebruikt voor de eredienst, strafbaar gesteld.

Deel II Bis gaat over discriminatie, en daarin wordt in *artikel 431-1 WvS* aangegeven dat er geen discriminatie mag plaatsvinden op grond van (onder andere) religie.

⁷ Morocco's Constitution of 2011; www.constituteproject.org/constitution/Morocco_2011.pdf?lang=en

⁸ Code Pénal - Version consolidée en date du 4 juin 2015; <http://l.21-bal.com/law/2198/index.html>

1.3. Overige wetgeving

Ook in andere sectoren is de wetgeving vaak religie-gerelateerd.⁹ Zo moet vijf procent van de zendtijd van de televisie islamitische religieuze inhoud bevatten en moet de oproep tot gebed vijf keer per dag uitgezonden worden op alle kanalen. Mediawetgeving verbiedt het uiten van kritiek op de islam. Ook is bij wet vastgelegd dat alle kerken geregistreerd moeten zijn. Verder verbiedt het familierecht een moslimvrouw om met een niet-moslim te trouwen (het is wel toegestaan om als moslimman met een niet-islamitische vrouw te trouwen).

Er zijn ook andere ontwikkelingen waarneembaar. Zo wordt het recent ingevoerde verbod op boerka's gezien als een stap op de weg naar een moderner Marokko.¹⁰ Daarnaast geven Joodse burgers aan dat ze in relatieve veiligheid naar de synagoge kunnen gaan, aldus het *International Religious Freedom Report 2015* van de US Department of State.¹¹ Ook geeft de Marokkaanse monarchie in het kader van het behoud van nationaal en religieus cultureel erfgoed steun voor de restauratie van synagogen en Joodse begraafplaatsen, en hebben sommige Joden hoge parlementaire posities.

⁹ US Department of State, *International Religious Freedom Report 2015*; Morocco published 2016

¹⁰ K. Greven, 2017, 'Marokko verbiedt zonder veel protest de boerkaverkoop'; www.nrc.nl/nieuws/2017/01/15/marokko-voert-zonder-veel-protesten-een-boerkaverbod-in-6219385-a1541320

¹¹ Idem

2. Internationale wetgeving

Marokko heeft verschillende internationale verdragen ondertekend. Het *International Covenant on Civil and Political Rights* is de belangrijkste met betrekking tot het garanderen van geloofsvrijheid. Daarnaast speelt ook de *Convention on the Rights of the Child* een rol, aangezien Marokko daarbij een uitzonderingsclausule heeft gemaakt.

2.1. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)

Op 19 januari 1977 ondertekende en op 3 mei 1979 ratificeerde Marokko het ICCPR. Artikel 18 van dit verdrag handelt over geloofsvrijheid:

- 1) Een ieder heeft het recht op vrijheid van denken, geweten en godsdienst. Dit recht omvat mede de vrijheid een zelf gekozen godsdienst of levensovertuiging te hebben of te aanvaarden, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen door de eredienst, het onderhouden van de geboden en voorschriften, door praktische toepassing en het onderwijzen ervan.
- 2) Op niemand mag dwang worden uitgeoefend die een belemmering zou betekenen van zijn vrijheid een door hemzelf gekozen godsdienst of levensovertuiging te hebben of te aanvaarden.
- 3) De vrijheid van een ieder zijn godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen kan slechts in die mate worden beperkt als wordt voorgeschreven door de wet en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare veiligheid, de orde, de volksgezondheid, de goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.
- 4) De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich de vrijheid te eerbiedigen van ouders of wettige voogden, de godsdienstige en morele opvoeding van hun kinderen overeenkomstig hun eigen levensovertuiging te verzekeren.

Daarnaast is ook het recht om vreedzaam samen te komen vastgelegd in artikel 21, is discriminatie op basis van religie verboden in artikel 24 en worden (religieuze) minderheden beschermd onder artikel 27. Marokko heeft niet het bijbehorende *Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights* geaccepteerd.¹² Dit protocol regelt de individuele klachtenprocedures.

2.1.1. Beoordeling door Human Rights Committee

In oktober 2016 werd het zesde periodieke verslag van Marokko behandeld door het Human Rights Committee, dat toezicht houdt op de uitvoering van het ICCPR. De documenten die de Marokkaanse staat inleverde, stelden dat in Marokko verschillende geloven naast elkaar bestaan, en dat er geen discriminatie is van andere religies.¹³

¹² Zie overzicht verdragen waarbij Marokko aangesloten is; http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=117&Lang=EN

¹³ CCPR/C/MAR/Q/6/Add.1 - List of issues in relation to the sixth periodic report of Morocco, Replies of Morocco to the list of issues (Q24, par 90); http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FMAR%2FQ%2F6%2FAdd.1&Lang=en

NGO's waren echter minder positief. In hun rapporten uitten ze zorgen over de artikelen 220-223 van het Wetboek van Strafrecht zoals beschreven in paragraaf 1.2.¹⁴ Ook waarschuwden ze voor de 'High Council of Ulemas' (een religieuze instantie onder leiding van het staatshoofd, waarover meer in paragraaf 3.1.). De Marokkaanse constitutie garandeert weliswaar geloofsvrijheid, maar maakt religie ook één van de onderwerpen waarbij nationale wetten boven internationale afspraken gaan.

In het concluderende verslag van 1 december 2016 uitte het Comité haar zorgen over de beperkingen van andere godsdiensten dan de officieel erkende, en over de grenzen van geloofsvrijheid zoals geregeld in het Marokkaanse Wetboek van Strafrecht.¹⁵ Het Comité geeft de staat van Marokko de opdracht om alle wettelijke bepalingen of praktijken die de vrijheid van gedachte, geweten of godsdienst in de weg staan, te elimineren in het nieuwe Wetboek van Strafrecht, dat momenteel in behandeling is.¹⁶

2.2. Convention on the Rights of the Child (CRC)

Marokko ondertekende het CRC op 26 januari 1990 en ratificeerde het verdrag vervolgens op 21 juni 1993. Op basis van artikel 14 moeten alle staten de rechten van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en religie respecteren:

- 1) De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.
- 2) De Staten die partij zijn, eerbiedigen de rechten en plichten van ouders en, indien van toepassing, van de wettige voogden, om het kind te leiden in de uitoefening van zijn of haar recht op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.
- 3) De vrijheid van eenieder zijn of haar godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen kan slechts in die mate worden beperkt als wordt voorgeschreven door de wet en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare veiligheid, de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden, of van de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.

In grote lijnen is dit vergelijkbaar met het ICCPR. Het CRC is echter specifiek relevant omdat Marokko artikel 14 inperkte door middel van een 'interpretive declaration'. Dit betekent dat Marokko artikel 14 interpreteert op basis van haar eigen constitutie en wetten. Hierbij speelt artikel 54, paragraaf 6 van de Marokkaanse 'Family Code' de centrale rol, als het aangeeft '*that parents owe their children the right to religious guidance and education based on good conduct*'.¹⁷ De keuzevrijheid van kinderen wordt hier dus ingeperkt.

Ook bij het CRC heeft Marokko niet het bijbehorende protocol geaccepteerd dat de individuele klachtenprocedure regelt.

¹⁴ Alternative report of civil society on the government report responding to the list of issues prepared by the committee on human rights on the sixth periodic report of Morocco on the implementation of the ICCPR - Point 24 - Report prepared with the support of the Coordination Maghrébine des Organisations des Droits Humains; http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/MAR/INT_CCPR_CSS_MAR_25213_E.docx

¹⁵ CCPR/C/MAR/CO/6 - Artikel 40 Observations finales concernant le sixième rapport périodique du Maroc; http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mjTEncSB9hgJ:tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx%3Fsymbolno%3DCCPR/C/MAR/CO/6%26Lang%3DEN+&cd=1&hl=nl&ct=clnk&gl=nl

¹⁶ CCPR/C/MAR/CO/6 - Artikel 41

¹⁷ Convention on the Rights of the Child – Morocco: Declarations; <http://eudo-citizenship.eu/InternationalDB/docs/MOR%20CRC%20Declaration.pdf>

3. De praktijk

3.1. Geloofsvrijheid en nationale instanties

Buitenlandse niet-islamitische gelovigen zijn in Marokko tot op zekere hoogte vrij om hun geloof uit te oefenen. Voor Marokkaanse niet-moslims zijn er meer beperkingen op het gebied van geloofsvrijheid.¹⁸ De overheid kan bijvoorbeeld de registratie van religieuze (niet-islamitische) instanties verhinderen, hetgeen de instantie illegaal en dus verboden maakt.¹⁹

Ook fatwa's kunnen voor spanning zorgen. Een voorbeeld hiervan is de fatwa die in 2013 werd uitgevaardigd door de High Council of Ulemas, de hoogste religieuze overheidsinstantie onder leiding van de koning, die bestaat uit Marokko's hoogste islamitische wetenschappers. De fatwa hield een argumentatie in voor het invoeren van de doodstraf voor Marokkaanse moslims die de islam verlaten.²⁰ De fatwa werd nooit ingevoerd – de High Council of Ulemas heeft namelijk slechts een adviserende rol – en is recentelijk ook weer ingetrokken.²¹ Als verklaring daarvoor werd gegeven dat de profeet Mohammed niet doelde op religieuze afvalligheid maar op politieke afvalligheid, oftewel hoogverraad. Over het intrekken van de fatwa bestaat echter nog onduidelijkheid. Volgens enkele onderzoekers wordt de uitspraak niet ondersteund door het volledige 'High Council', maar is het slechts de mening van enkele geleerden.²²

3.2. Geloofsvrijheid en de rechtspraak

Andersgelovige Marokkaanse burgers worden nog regelmatig opgepakt en verhoord.²³ Zij lopen bovendien de kans om door de rechtbank te worden veroordeeld. Een voorbeeld hiervan is de zaak van Mohamed El Baladi, die tot dertig dagen gevangenisstraf werd veroordeeld. Hij werd verdacht van het bekeren van moslims tot het christendom. De uitspraak kreeg veel aandacht van mensenrechtenorganisaties en er werden petitie's voor zijn vrijlating georganiseerd.²⁴ In hoger beroep werd El Baladi vrijgesproken vanwege het ontbreken van bewijs.²⁵ Converseren over het geloof blijft lastig voor niet-moslims, aangezien zij al snel worden beschuldigd van bekeringsdrang.

¹⁸ Rik Goverde, 2015, 'House-Churches' and Silent Masses – The Converted Christians of Morocco Are Praying in Secret'; <https://news.vice.com/article/house-churches-and-silent-masses-the-converted-christians-of-morocco-are-praying-in-secret>

¹⁹ US Department of State, *International Religious Freedom Report 2015: Morocco* published 2016

²⁰ S. Arabi, 2013, 'Morocco – High Council of Ulemas' religious scholars issue controversial fatwa for Muslims who leave Islam'; http://www.wunrn.org/news/2013/04_13/04_22/042213_morocco.htm

²¹ E. Jabrane, 2017, 'Morocco's High Religious Committee Says Apostates Should Not Be Killed'; www.moroccoworldnews.com/2017/02/207505/moroccos-high-religious-committee-says-apostates-should-not-be-killed/

²² HRWF, 2017, 'Morocco: Apostasy no longer punishable by death?'; <http://hrwf.eu/morocco-apostasy-no-longer-punishable-by-death/>

²³ US Department of State, *International Religious Freedom Report 2015: Morocco* published 2016

²⁴ H24info, 2013, 'Libertés: une pétition pour un chrétien Marocain'; www.h24info.ma/maroc/societe/libertes-une-petition-pour-un-chretien-marocain

²⁵ Middle East Correspondent, 2014, 'Proselytism' Conviction of Convert from Islam in Morocco Overturned <http://morningstarnews.org/2014/02/proselytism-conviction-of-convert-from-islam-in-morocco-overturned/>

Buitenlandse andersgelovigen lopen kans om te worden verbannen. Zo werden de medewerkers van *Village of Hope*, een christelijk weeshuis, in 2010 het land uitgezet omdat ze de kinderen zouden willen bekeren. Zonder verklaring en zonder enige vorm van proces werd de medewerkers te kennen gegeven dat ze binnen een paar uur moesten vertrekken.²⁶ Twee dagen later verklaarde de minister van Communicatie dat de overheid sterk zou optreden ‘tegen iedereen die speelt met de religieuze waarden’ van het land.²⁷

3.3. Geloofsvrijheid en de samenleving²⁸

De vrijheid die een persoon heeft om zijn of haar geloof te belijden in de Marokkaanse samenleving hangt af van meerdere factoren, zoals leeftijd, economische situatie, woonplaats en de houding van de persoon zelf. Een welgestelde oudere, die in de stad woont en gesloten is over zijn geloof, zal relatief veel geloofsvrijheid hebben wanneer hij besluit om afvallig te worden van de islam en zich tot bijvoorbeeld het christendom te bekeren. Een arme plattelandsjongere zal in dezelfde situatie echter veel minder vrijheid beleven, zeker wanneer hij vrijmoedig praat over zijn nieuwe geloof.

Vervolging is afkomstig uit verschillende hoeken. Allereerst is er de druk en intimidatie door familieleden, die de bekering ervaren als een vernedering en zelf ook met discriminatie te maken kunnen krijgen. Daarnaast wordt een bekeerling vaak lastiggevallen door de politie of de autoriteiten, in de hoop dat de ‘afvallige’ zijn nieuwe geloof verlaat of het in elk geval niet verspreidt. Veel moslims hangen de overtuiging aan dat op afvalligheid van de islam de doodstraf zou moeten staan, hetgeen maatschappelijk gezien veel druk en risico geeft voor ex-moslims.

Buitenlanders kunnen zonder restricties religieuze diensten bezoeken. Marokkaanse andersgelovigen bezoeken echter zelden religieuze diensten en komen discreet samen in huiskringen. Buitenlanders stimuleren lokale niet-moslims niet om religieuze diensten te bezoeken, om aanklachten van proselitisme te vermijden. De autoriteiten houden lokale niet-moslims onder andere in de gaten door hen meerdere keren per jaar te bellen. Op deze manier laten ze zien dat ze over een lijst beschikken van leden van religieuze niet-islamitische netwerken en maken zij duidelijk dat hun activiteiten worden gecontroleerd.

Toch zijn er ook hoopgevende ontwikkelingen waarneembaar. Sinds maart 2016 bestaat er een website en YouTube-kanaal genaamd ‘Moroccan and Christian’; Marokkaanse christenen geven daar in video’s uitleg over hun geloof en reageren op vragen en geruchten.²⁹

²⁶ Village of Hope, 2010, ‘Officieel bericht van Village of Hope’; www.voh-ainleuh.org/nl/?page=Verklaring

²⁷ BBC, 2010, ‘Morocco defends expulsion of Christian workers’ Last updated at 12 March 2010; <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/8563111.stm>

²⁸ Middle East Correspondent, 2013, ‘Christians in Morocco Fear Fatwa Portends Harsher Treatment’ <http://morningstarnews.org/2013/05/christians-in-morocco-fear-fatwa-portends-harsher-treatment/>

²⁹ Moroccan World News, 2016, ‘I, Iman, A Moroccan Christian, love you all’; www.moroccoworldnews.com/2016/06/188139/i-iman-a-moroccan-christian-love-you-all/ . See also www.moroccanandchristian.com

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat Marokko een land is waar geloof en staat nauw met elkaar zijn verweven. De constitutie garandeert weliswaar geloofsvrijheid, maar deze vrijheid wordt tegelijk in grote mate beperkt door andere wetgeving, zoals het Wetboek van Strafrecht. Op dezelfde manier wordt de werking van de door Marokko geratificeerde internationale verdragen beperkt.

De regelgeving en druk vanuit staat en maatschappij maakt het vooral Marokkaanse niet-moslims moeilijk. Het openbaar belijden van het geloof levert gevaar op voor de gelovige, omdat dit kan worden geïnterpreteerd als bekeringspoging, hetgeen in Marokko strafbaar is. Daarnaast worden Marokkaanse andersgelovigen in de gaten gehouden door de autoriteiten en lopen ze kans te worden bedreigd door familieleden, vanwege aantasting van de familie-eer.

Het is moeilijk te zeggen in welke mate niet-moslims worden vervolgd en bestraft door de rechterlijke macht. Dit soort zaken komen vaak pas in het nieuws wanneer internationale organisaties er ruchtbaarheid aan geven. Marokko wil publiciteit graag voorkomen, omdat het tegenover de internationale gemeenschap liever bekend staat als een 'gematigd land'.

Contactgegevens

Jubilee Campaign

Postbus 84
4200 AB Gorinchem

Tel.: +31 (0) 183 820 200

E-mail: info@jubileecampaign.nl

Website: www.jubileecampaign.nl

**JUBILEE
CAMPAIGN**

P.O. Box 84
4200 AB Gorinchem

Tel.: +31 (0) 183 820 200

E-mail: info@jubileecampaign.nl
Website: www.jubileecampaign.nl